

УДК 327.8 (477+510)

Міжнародні санкції проти Сирії у контексті національних інтересів Росії і Китаю

Юлія Седляр,
кандидат політичних наук, доцент,
докторант Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

З'ясовується місце політики міжнародних санкцій проти Сирії у системі національних інтересів Росії і Китаю. Визначаються фактори внутрішньополітичного характеру та міжнародні обставини, що обумовлюють дипломатичне дистанціювання РФ і КНР від стратегії ізоляції як способу вирішення сирійської кризи.

Ключові слова: міжнародні санкції, національний інтерес, зовнішня політика Росії, зовнішня політика КНР, російсько-сирійські відносини, китайсько-сирійські відносини.

The place of international sanctions' policy against Syria in the system of national interests of Russia and China is turned out in the article. The internal political factors and the international circumstances that lead to diplomatic estrangement of Russia and China from the strategy of isolation as a way of solving the Syrian crisis are determined.

Keywords: international sanctions, national interest, foreign policy of Russia, foreign policy of China, Russian-Syrian relations, China-Syrian relations.

Определяется место политики международных санкций против Сирии в системе национальных интересов России и Китая. Рассматриваются факторы внутривполитического характера и международные обстоятельства, которые обуславливают дипломатическое дистанцирование РФ и КНР от стратегии изоляции как способа решения сирийского кризиса.

Ключевые слова: международные санкции, национальный интерес, внешняя политика России, внешняя политика КНР, российско-сирийские отношения, китайско-сирийские отношения.

Юлія Седляр

Прикладом застосування адресних міжнародних санкцій на сучасному етапі є сирійський епізод, котрий заслуговує на особливу увагу і через те, що в 2011-2012 рр. події в Сирії стали не тільки фактором розвитку системи безпеки на Близькому Сході, але й епіцентром світової політики. Варто вказати, що дипломатія санкцій США проти Сирії бере свій початок з 2003 р. із прийняттям „Акту про відповідальність Сирії і відновлення суверенітету Лівану” і націлюється на попередження набуття арабською державою де-факто ядерного статусу, залучення Дамаску до антитерористичної кампанії США та їх союзників, а також до арабо-ізраїльського врегулювання. Демократичні виступи сирійської опозиції 2011-2012 рр. проти режиму Б. Асада та їх силове придушення сирійською владою стали ж тим каталізатором, що змусив Сполучені Штати взяти на озброєння концепцію зміни авторитарного режиму в Сирії за допомогою міжнародних санкцій ООН. Разом з тим, ініційовані Вашингтоном переговори з постійними членами Ради Безпеки ООН не принесли позитивних результатів, адже Росія і Китай тричі проголосували проти санкційної резолюції відносно Сирії, що поставило під сумнів ефективність політики міжнародних санкцій як способу розв’язання сирійської кризи. У світлі вище викладеного, мета даного дослідження полягатиме у з’ясуванні чинників внутрішньополітичного і міжнародно-політичного характеру, що визначають дистанціювання Росії і Китаю від санкційної політики США як способу вирішення сирійського конфлікту.

При цьому під час виконання поставленого завдання автор у методологічному плані відштовхуватиметься від результатів роботи американських та європейських спеціалістів у царині міжнародних відносин, зокрема, Д. Болдуїна, П. Валенстіна, Й. Галтунга, Д. Кортрайта, Дж. Лопеза, Р. Пейпа, К. Портелі, Б. Тейлора, Г. Хафбауера, А. Черрон. Останнє пояснюється тією обставиною, що наукові здобутки української політологічної школи у сфері аналізу політики санкцій обмежуються по суті працями В. Бруза, С. Галаки, О. Микал, О. Пахіля, С. Романенка.

Тож, Російська Федерація є постійним членом Ради Безпеки ООН і державою, що евентуально підтримує сирійський режим Б. Асада. Росія тричі, спільно з Китаєм, голосувала проти впровадження антисирійських санкцій у рамках Організації Об’єднаних Націй. Постійний представник Росії в ООН В. Чуркін, пояснюючи відмову Москви підтримати проект санкційної резолюції, підготовлений Саудівською Аравією, заявив: „... така резолюція може привести до зовнішнього воєнного втручання в Сирію за лівійським сценарієм” [18]. Кремль вважає ініційовану США політику санкцій неприйнятною, адже, на його думку, вона приховує свою справжню мету „відкрити шлях тиску спочатку санкціями і далі... зовнішньому воєнному втручання у внутрішні справи Сирії” [28].

Як зауважує Д. Сімес, експерт Ради з міжнародних відносин: „Уряд Путіна опиратиметься реалізації концепції зміни режиму санкціями... Для нього головне значення мають не гуманітарні принципи, а підтримка

суверенітету існуючих держав” [29]. Крім того, на думку фахівця, з обранням в 2012 р. президентом Росії В. Путіна російська дипломатія дедалі більше протидіятиме поширенню американського впливу, адже „Путін більш скептично ставиться до інтересів США і Заходу у цілому, ніж попередній президент Д. Медведєв, який схильний був підтримувати гарні відносини з президентом Б. Обамою” [29]. За непоступливістю адміністрації В. Путіна у питанні антисирійських санкцій можуть стояти і побоювання російської владної еліти відносно ймовірного поширення демократичного опозиційного руху в Росії, що загрожуватиме безпосередньо нинішньому голові Російської держави. Адже президентські вибори в Російській Федерації 2012 р. відзначилися безпрецедентними за масштабами антиурядовими виступами опозиційних партій, ігнорування вимог яких загрожує посилити напругу у відносинах Росії із США та державами Західної Європи [14].

Послідовною є позиція російського МЗС, очільник якого С. Лавров підтвердив, що Росія не піде на компроміс у питанні застосування санкцій проти Сирії. Зі свого боку, С. Лавров охарактеризував зовнішню політику Заходу щодо Сирії „як наївну і небезпечну, що не бере до уваги вразливість християнської меншини, строкатість ісламських релігійних груп, а також наявність серед опозиційних сил терористичних організацій” [12]. Розглянемо ж чинники, що зумовлюють опозиційну лінію Москви до дипломатії санкцій проти Сирії.

Насамперед, Російська Федерація прагне зберегти єдину діючу нині базу ВМФ Росії у Середземному морі в м. Тартус. База у Тартусі, окрім того, що слугує для поповнення запасів пального і продовольства для російських кораблів, виступає геополітичною точкою опори РФ у районі Суецького каналу та Африканського рогу. Важлива роль, що надається Кремлем базі в Тартусі, підтверджується й тим, що в 2010 р. російське міністерство оборони схвалило план по модернізації даного пункту базування кораблів ВМФ Росії. За словами адмірала В. Висоцького, Тартус розвиватиметься спочатку як пункт базування, а потім і як база флоту, що здатна буде приймати важкі кораблі, у тому числі крейсери та авіаносці [1].

З іншого боку, база в Тартусі є символом геополітичної величі Російської Федерації, що не слід недооцінювати, адже „символізм може бути важливим національним інтересом навіть для розсудливих прагматиків, на що вказували Макіавеллі, Ніксон чи Рейган. Авторитетність і сприйняття сили так само важливі як і реальна могутність і часто можуть виступати додатковим важелем впливу на націю, аби продемонструвати свою могутність, чимось особливо бажаним для тих, хто фактично не має що показати” [22].

Виключне значення для Кремля має й збереження контрактів у сфері поставок озброєнь в Сирію і надання їй військово-технічної допомоги. Експерти московського центру аналізу і технологій, який є „мозковим центром” близьким до міністерства оборони РФ, підкреслюють, що з 2006

р. Росія уклала з Сирією угоди на поставки озброєнь на суму близько 5,5 млрд. дол. США [14]. За інформацією державного департаменту США, що спростовується офіційною Москвою, антисирійські санкції не тільки не зупинили поставки російської зброї Дамаску, але й сприяли їх нарощуванню [20].

Варто констатувати, що статистичні дані про поставки Росією озброєнь Сирії показують зростаючу динаміку російського експорту. За словами В. Гартунга, воєнного аналітика Центру міжнародної політики, за період 2001-2011 рр. більше всього поставок зброї Дамаску Росія здійснила в останні три роки [21]. За даними Стокгольмського інституту досліджень проблем миру (СІПРІ), в 2009 р. Росія продала Сирії зброї на 187 млн. дол. США, в 2010 р. – на 294 млн. дол. США, в 2011 р. – на 246 млн. дол. США і всього за це десятиріччя – на 857 млн. дол. США [21]. При цьому російські постачання до Сирії у період з 2007 по 2011 р., за підрахунками експертів СІПРІ, склали 72% сирійського імпорту [2]. Незалежний московський центр аналізу і технологій, зі своєї сторони, подає інші дані. На думку його фахівців, Росія в 2012 р. від торгівлі зброєю з Сирією може отримати прибутків в розмірі 500 млн. дол. США [25], а в 2011 р. на сирійських контрактах Росія заробила, як мінімум, 960 млн. дол. США [19].

Поставки озброєнь до Сирії мають неабиякий комерційний інтерес, але вони представляють й виняткове геополітичне значення. Ч. Купчан, аналітик Ради з міжнародних відносин, вважає, що воєнний експорт в Сирію оцінюється Росією як геополітична компенсація за події в Лівії. Експерт зауважує: „Що визначає позицію Росії, так це глибокий дискомфорт від того, що пережила Москва через Лівію, тому ніяких санкцій, введених спочатку для захисту цивільного населення, а насправді для зміни режиму, знову не буде” [21]. Геополітика воєнних контрактів із Сирією проявляється і в тому, що для Росії традиційним ринком озброєнь є держави, які мають напружені відносини із США і учасницями НАТО, тому покупка такими акторами російської зброї робить їх у тій чи іншій ступені зовнішньополітичними клієнтами Кремля, яких останній має захищати від американської примусової дипломатії. Д. Сімес, спеціаліст з міжнародних відносин, щодо цього зауважує: „Єдиною причиною, чому Росія ще здатна на міжнародній арені продавати зброю, так це тому, що вона її реалізує урядам, які непопулярні в Сполучених Штатах і НАТО. Якщо ці уряди почнуть вважати росіян політично ненадійними, вся їх торгівля зброєю занепаде, а це є й важливим джерелом прибутків” [29].

Ще однією іманентною детермінантою поставок озброєнь в Сирію, на думку Ч. Купчана, є особливості внутрішньої політики Росії, адже від них безпосередньо виграє президент В. Путін. Фахівець з цього приводу пише: „Я не думаю, що у великій схемі, за продажем зброї стоїть фінансовий інтерес. Це зумовлюється, насамперед, справою внутрішньої політики, процесом прийняття рішень. Поставщики зброї і генерали приймають в цьому безпосередню участь. Це не є визначальним чинником, однак

експорт допомагає Путіну тримати їх у своєму таборі” [21]. Тому, як би не розвивались події, у разі застосування ембарго на поставки озброєнь Російська Федерація все одно програє [21].

Блокування Росією міжнародних санкцій частково пояснюється її економічними інтересами федерації. Частка Росії в структурі зовнішньої торгівлі Сирії до впровадження санкцій становила лише 3% (дев'яте місце) [18]. Однак, уведені в 2011 р. США та їх міжнародними партнерами санкційні заходи проти Сирії позитивно позначилися на динаміці російсько-сирійських торговельно-економічних відносин. За інформацією відділу торгівлі та економіки посольства Росії в Дамаску, обсяг двосторонньої торгівлі зріс з 1,15 млрд. дол. США в 2010 р. до 1,97 млрд. дол. США в 2011 р., тобто на 58%. При цьому російський експорт, левову частку якого складало пальне, борошно, обладнання досяг рівня 1,92 млрд. дол. США, сирійський експорт був незначним – всього 48,9 млн. дол. США [26]. Як підсумував М. Медведєв, радник з економічних питань російського посольства в Сирії: „Санкції, уведені Заходом і державами Перської затоки, справили суттєвий вплив на нашу торгівлю” [26]. До того ж, накладання санкцій на Сирію загрожує Москві втратою інвестицій в обсязі 20 млрд. дол. США [11].

Водночас неприхована протидія Росії санкційній політиці США та їх партнерів може поставити Москву в уразливе становище на міжнародній арені й особливо послабити її позиції на Близькому і Середньому Сході. Як вказує Т. Карасік, директор дослідницьких програм Інституту військового аналізу Близького Сходу і Перської затоки в Дубаї: „Втрата свого останнього арабського союзника і одночасне охолодження відносин з іншими колишніми арабськими партнерами, особливо із Саудівською Аравією і Катаром, є великою стратегічною поразкою Росії” [14].

Не виключено, що й Російська Федерація розуміє небезпеку бути повністю виключеною із великої геополітичної гри на Близькому Сході, тому вона у будь-який момент може прийняти рішення припинити підтримувати Б. Асада і підключитись до процесу політичного транзиту в Сирії. Не може Москва не розуміти й того, що у разі прийняття Білим домом рішення про відсторонення Б. Асада від влади, президентська адміністрація може і не дочекатись ухвали відповідної санкційної резолюції Ради Безпеки ООН і розпочати воєнну інтервенцію в Сирію, тим більше, що такі прецеденти мали місце в історії міжнародних відносин постбіполярного періоду. Вірогідною відповіддю Кремля на латентну загрозу „примусового дипломатичного відсторонення” на світовій сцена стала підтримка Росією плану К. Аннана по сирійському врегулюванню, початок переговорного процесу із сирійською опозицією, пропонування в травні 2012 р. Сполученим Штатам „сменського варіанту” політичного транзиту Сирії [8]. У випадку ж спіткання невдачі в такому зовнішньополітичному торзі, Кремль може продовжувати вживати заходи для компенсації Б. Асаду збитків, заподіяних американською політикою

санкцій, наприклад, на кшталт прийнятої у лютому 2012 р. програми фінансової допомоги Сирії в розмірі 3 млрд. дол. США [4].

Китай, четвертий торговельний партнер Сирії на момент уведення США в 2011 р. чергового пакету санкцій, частка якого становила 6,9% від сукупного товарообігу Дамаску [18]. У світлі цієї статистики відмова Китаю підтримати американську політику санкцій [7] має важливе значення для збереження режиму Б. Асада. Однак, чи можна стверджувати, що вето КНР обумовлюється економічними міркуваннями держави? Аби з'ясувати мотиви китайської сторони в її протидії санкційній політиці США, спробуємо розглянути статистику китайсько-сирійських економічних відносин крізь призму „сирійського меркантилізму” Піднебесної.

Згідно з даними міністерства торгівлі КНР, обсяг двосторонньої торгівлі між Сирією і Китаєм складає 2,48 млрд. дол. США. За тим самим джерелом, наприкінці 2010 р. капіталовкладення Китаю у нефінансовий сектор Сирії оцінювалися в 16,81 млн. дол. США, укладені контракти в сфері машинобудування і трудові угоди оцінювалися в 1,82 млрд. дол. США і 4,82 млрд. дол. США відповідно. Загальна кількість діючих китайських компаній в Сирії була також незначною – всього не більше 30 [13]. Крім того, Китай, на відміну від західних держав, ніколи не імпортував сирійську нафту у значних обсягах. Тож, які мотиви Пекіну у протидії американській політиці ізоляції Дамаску?

Насамперед, слід наголосити, що за позицією Китаю по американській санкційній політиці проти Сирії стоїть так званий „лівійський епізод”, в ході якого Китай усвідомив, що він має незначний потенціал, аби створити для себе сприятливі умови для відстоювання політичних й економічних інтересів в Лівії після повалення режиму М. Каддафі [30, с. 1]. Так, коли влітку 2011 р. Пекін став наполягати, аби Національна перехідна рада захистила його інтереси в нафтовій галузі, він був шокований і посоромлений тим, що лівійська компанія AGOCO видала реліз, в якому зазначалося, що „вона немає проблем із західними державами, але можуть виникнути політичні ускладнення із Росією та Китаєм” [30, с. 1]. За підрахунками китайської сторони, сукупні економічні збитки Китаю, пов'язані із зміною режиму в Лівії, перевищили 20 млрд. дол. США. Тому, як підкреслюють китайські аналітики, підтримка КНР санкційної резолюції ООН 1973, що спровокувала подальшу інтервенцію західних держав, виявилася для Китаю цілковитою поразкою. Підтримка санкцій проти Сирії ані трохи не забезпечить кращий результат [30, с. 2]. Юнь Сан, експерт Центру дослідження Північно-східної азійської політики Брукінського інституту, констатує: „Гіркий досвід безперервної нестабільної взаємодії з Національною перехідною радою Лівії змусив Пекін вдатися до більш складної і виваженої стратегії відносно Сирії... Замість одночасного відсторонення від Асада й опозиції і перебування на позиції „очікування і спостереження”, Пекін активно працюватиме з

обома. Вето ж Китаю захищає Асада від воєнного втручання, але у той же час воно і слугує зміцненню сирійської демократичної опозиції” [30, с. 2].

Іншим чинником, що визначив дистанціювання Китаю від санкційної політики США та їх союзників, є безпосередньо американсько-китайські відносини і ставлення Сполучених Штатів та їх міжнародних партнерів до ролі Китаю на світовій сцені. Янь Гутонг, спеціаліст з політики Китаю на арабському сході, зауважує, що „ні Захід, ні арабські країни” не оцінили поступливості Китаю в Лівії і навіть затаврували його як „безвідповідального актора”, оскільки він не погодився брати участь у воєнній інтервенції. Тому, у разі своєї перемоги, сирійська опозиція завдячуватиме Заходу за його „реальну підтримку”, але не Китаю”. „Беручи до уваги такий міжнародний імідж Китаю, - продовжує Янь Гутонг, - незалежно від того, як Китай проголосує відносно санкцій проти Сирії, Захід завжди вважатиме його недемократичною державою, що порушує права людини, й арабські країни завжди будуть на боці Заходу” [30, с. 2].

Враховуючи вище зазначене, можна констатувати, що зовнішньополітичний підхід Китаю до антисирійських санкцій Сполучених Штатів пояснюється найкраще логікою „структурної теорії агресії” Й. Галтунга, що вважає основною причиною міжнародно-політичних колізій світових потуг розбалансованість критеріїв, що дозволяють визначити місце, що посідає той чи інший центр впливу в міжнародній системі [3, с. 420]. Оперуючи категоріями наукових праць іншого авторитетного представника даного теоретичного напрямку американця А. Органські, відзначимо, що поведінка Китаю по відношенню до санкційної політики США проти Сирії ідентифікується як стиль „держави-челленджера” [6, с. 325], де зростаюча фінансово-економічна міць КНР, що не „просіла”, а навіть додала внаслідок світової кризи 2008-2010 рр., наближається до американської, але політичний вплив суттєво відстає від американського.

Дійсно, у вищих політичних колах США зараз також є чітке розуміння того, що „Китай досяг критичної маси” [16], тому Вашингтон надалі немає „більше можливості не взаємодіяти з Китаєм” [17] в розв’язанні міжнародних кризових ситуацій, де для обох держав немає „гри з нульовою сумою”, а є „спільна відповідальність за світове лідерство” [15]. Втім, концепт позиціювання Китаю як „відповідального партнера” [„responsible stakeholder” (англ.)] (запропонованого вперше Р. Зелліком) і взятого на озброєння адміністрацією демократів, на думку американської сторони, демонструє скоріше прагнення Сполучених Штатів спонукати Китай діяти на світовій арені відповідно до правил гри, встановлених США. Недаремно перманентною практичною рекомендацією адміністрації Б. Обама для Китаю є перегляд КНР розуміння базових основ нормотворчості і державотворчості в світовій політиці [9], і лише за умови ціннісного конформізму Китаю можна буде реалізувати ідею взаємного об’єднання заради спільного майбутнього, кристалізовану у відому тезу державного

Юлія Седляр

секретаря США Г. Клінтон „якщо ви в одному човні, ви маєте мирно переплести річку” [24]. Провідний спеціаліст по зовнішній політиці держав Азії в Раді національної безпеки США, радник Б. Обама по Китаю, Дж. Баддер, приміром, тлумачить роль КНР як „відповідального партнера” у контексті можливості підкорення власних національних інтересів цілям безпеки і стабільності системи у цілому [5].

За вказаною логікою, будь-які зовнішньополітичні дії Китаю, альтернативні американським, інтерпретуватимуться Сполученими Штатами як недозволене відхилення від концепції „відповідального партнера” США, що засуджуватиметься, як мінімум, і каратиметься, як максимум (наприклад, у рамках „селективного партнерства”, політики „стратегічної перестраховки”/„мовчазного торгу” Дж. Стайнберга [23]). Тож, вето Китаю на санкційну резолюцію Ради Безпеки ООН проти Сирії слід розглядати у контексті створення Пекіном додаткових дипломатичних можливостей для посилення впливу на Близькому Сході [30, с. 1-2], чого поки що не може прийняти Вашингтон.

Таким чином, у ході проведеного аналізу було встановлено, що відмова Росії і Китаю підтримати в Раді Безпеки ООН міжнародні санкції проти Сирії обумовлюється особливостями внутрішньополітичних процесів в двох державах, а також антагонізмом їх національних інтересів до пріоритетів США в сирійській кризі, характером відносин РФ і КНР із Сполученими Штатами.

Література:

1. Главком : ВМФ планирует базировать в Тартусе тяжелые корабли и авианосцы. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oko-planet.su/politik/politikarm/44598-glavkom-vmf-planiruet-bazirovat-v-tartuse.html>
2. Світовий список імпортерів озброєнь знову очолила Індія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://news.dt.ua/SOCIETY/svitoviy_spisok_importeriv_ozbroen_znovu_ocholila_indiya-98942.html
3. **Цыганков П. А.** Теория международных отношений: учебное пособие / П. А. Цыганков. – М. : Гардарики, 2002. – 590 с.
4. **Abboud S.** The Syrian Economy : Hanging by a Thread / S. Abboud. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://carnegie-mec.org/publications/?fa=48598>
5. **Bader J.** China's Stake in Iran. 2006. - 6 February / J. Bader. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.brookings.edu/opinions/2006/0206china_bader.aspx
6. **Barrea J.** Theories des Relations Internationales / J. Barrea. – P., 1978.
7. China says solution to Syria crisis must be led by its people // Reuters – 2012. – 17 September.

8. **Cooper H., Landler M.** U.S. Hopes Assad Can Be Eased Out With Russia's Aid / H. Cooper, M. Landler // The New York Times. – 2012. – 26 May.

9. **Haass R.** Testimony / R. Haass // United States – China Relations at the Era of Globalization (Hearing before the Committee on foreign Relations of the United States Senate). – 2008. – 15 May.

10. **Harmer C.** Russian Naval Base Tartus: Institute for the Study of War / C. Harmer. – 2012. – 31 July. – PP. 1-6

11. **Jackson Al.** What the Crisis in Syria Holds for Turkish-Russian Relations / Al. Jackson // The Washington Review of Turkish and Eurasian Affairs. – 2012. – February.

12. **Kramer A.** Russia Warns It Will Not Back Britain on Syria Sanctions / A. Kramer // The New York Times. – 2012. – 16 July

13. **Li Weijian.** China's Motivation for its Veto on the UN Syria Resolution / Weijian Li [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sis.org.cn/en/zhuanti_view_en.aspx?id=10124

14. **Meyer H.** Russia Could Lose Last Arab Ally as Assad Regime Teeters / H. Meyer // Bloomberg Businessweek. – 2012. – 19 July. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.businessweek.com/news/2012-07-19/putin-faces-loss-of-last-arab-ally-as-assad-s-regime-teeters>

15. **Obama B.** Remarks by President Barack Obama at Town Hall Meeting with Future Chinese Leaders. 16 November 2009. / B. Obama. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-town-hall-meeting-with-future-chinese-leaders>

16. **Owens J.** The Financial Crisis and the U.S. Economy / J. Owens. – // A CEO's Perspective. 2009. – 23 April. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cfr.org/publication/19234/financial_crisis_and_the_us_economy_a_ceos_perspective.html?breadcrumb=%2Fbios%2F12581%2Fjames_w_owens

17. **Podesta J.** Written Testimony for the Subcommittee on Asia, the Pacific, and the Global Environment. / Podesta J. 2009. – 10 September. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.americanprogressaction.org/issues/2009/09/pdf/podesta_testimony.pdf

18. Q&A: Syria sanctions // BBC News. – 2012. – 23 March. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15753975>

19. Russia boosts arms sales to Syria despite world pressure // Reuters. – 2012. – 21 February. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reuters.com/article/2012/02/21/us-syria-russia-arms-idUSTRE81K13420120221>

20. Russia to end new arms sales to Syria // The Independent. – 2012. – 9 July.

21. Russia will be big loser if Assad falls, analysts say // Open Channel on NBC News. – 2012. – 20 July. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://openchannel.nbcnews.com/_news/2012/07/20/12843890-russia-will-be-big-loser-if-assad-falls-analysts-say?lite

22. **Saunders P.** Russia's Syrian Base: A Potemkin Port? / P. Saunders // The National Interest. – 2012. – 17 July.

23. **Steinberg J.** China's Arrival: The Long March to Global Power. 2009. – 24 September / J. Steinberg. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cnas.org/node/3306>

24. **Stiglitz J.** Making Globalization Work: Global Financial Markets in an Era of Turbulence. Frankfurt, February 2008. / J. Stiglitz. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www2.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/download/speeches/Finance/2009_Keys_Growth.pptx

25. Syria to get more arms from Russia soon-think-tank // Reuters. – 2012. – 26 June. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.reuters.com/article/2012/06/26/syria-russia-arms-idUSL6E8HQ0X620120626>

26. Syria-Russia trade up 58 percent // The Daily Star. – 2012. – 21 February.

27. U.S. Mounts Quiet Effort To Weaken Assad's Rule // Wall Street Journal. – 2012. – 23 July.

28. West condemns Russia and China veto on Syria. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/07/2012719144626794335.html>

29. Why Russia Won't Yield on Syria. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cfr.org/russian-fed/why-russia-wont-yield-syria/p28712>

30. **Yun Sun.** Syria : What China Has Learned From its Libya Experience / Yun Sun // Asia Pacific Bulletin. – 2012. – № 152. – 27 February. – P. 1-2